

9

**Millî Mücadele
Döneminde
Bingöl**

**Bingol
During
the National Struggle**

Haluk Selvi

Millî Mücadele Döneminde Bingöl

Haluk Selvi*

Özet

Bingöl ili ve bugün ona bağlı olan ilçeler tarih içinde birçok idari düzenleme geçirmiştir. Bingöl Vilayeti isim olarak Millî Mücadele yıllarında yoktu ve bugünkü vilayet sınırları içinde yer alan Çapakçur, Kiğı ve Genç yerleşim ve idari birimleri başka vilayetlere bağlıydılar. Haliyle bu çalışmamızda Millî Mücadele döneminde bazen Bitlis Vilayeti'ne bağlı olan bazen de müstakil idare edilen Genç Sancağı ve ona tabi olan Çapakçur ve Kulp kazaları ile Erzurum'a bağlı Kiğı Kazası idari birimlerindeki, idari, iktisadi, sosyal ve siyasal gelişmeler ele alınacaktır. Bugüne kadar Millî Mücadele döneminde Genç, Kiğı ve çevresine dair teferruatlı bir çalışma yapılmamış olmasından dolayı bu yazının ana kaynaklarını daha çok Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet ve Osmanlı Arşivlerine ait belgeler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, Doğu Anadolu, Bingöl, Kiğı, Genç, Çapakçur

---

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, hselvi[at]sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3669-8378.

Bingöl During the National Struggle

Abstract

The province of Bingöl and its current districts have undergone numerous administrative changes throughout history. During the National War of Independence, there was no Bingöl Province as a name, and the settlements and administrative units of Çapakçur, Kiğı, and Genç, which are located within today's provincial boundaries, were affiliated with other provinces. Therefore, this study will focus on the administrative, economic, social, and political developments in the administrative units of the Genç Sanjak, which was sometimes affiliated with the Bitlis Province and sometimes autonomously managed, along with the Çapakçur and Kulp districts under its authority, and the Kiğı district affiliated with Erzurum during the National War of Independence. As there has not been a detailed study on Genç, Kiğı, and their surroundings during the National War of Independence to date, the main sources of this article are largely documents from the Presidency State Archives and the Republic and Ottoman Archives.

Keywords

National Struggle, Eastern Anatolia, Bingöl, Kiğı, Genç, Çapakçur

1. Giriş

Bingöl (Çapakçur) şehri, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde yer alan, Bingöl Ovası'nın batısında kurulmuştur. Bingöl ili, doğuda Muş, kuzeyde Erzincan ve Erzurum, batıda Tunceli ve Elazığ, güneyde ise Diyarbakır illeri ile çevrilidir. Bingöl, tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin etkisinde kalmış olup ilk defa ne zaman kurulduğu, adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte İslam kaynaklarında Cebel-ü Cur adıyla geçmektedir. "Cebel" dağ, "Cur" dere anlamındadır. Bu kelimenin zamanla Çapakçur şeklinde telaffuz edildiği tahmin edilmektedir.¹

Millî Mücadele döneminde Çapakçur ve Kulp kazaları Genç Sancağı'na tabidirler. Genç Sancağı ise idari açıdan birçok merkezden yönetilmiştir. Ulaşımında yaşanan zorluklar, farklı kazalar halkının şikâyetlerde bulunmalarına ve kendileri için en uygun kazanın idare merkezi yapılmasını istemelerine sebep olmuştur. Lice'den 1 Mayıs 1918'de Dahiliye Nezareti'ne gönderilen eşraf, şeyh ve mollaların imzalarını taşıyan telgrafta, Genç Livası hükûmet merkezinin liva dahilinde münasip bir mahalle nakli isteniyordu.² 4 Mayıs'ta Genç Milis Alay Kumandanı Kaymakam Mahmud, meşayihden Şeyh Mahmuddefendizade Abdullah imzasıyla yine Genç'ten Dahiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta, Genç Livası hükûmet merkezinin tekrar Arduşin'e nakledilmesi talebi vardı.³ Bu istek yerine getirilmiş ancak liva merkezinin başka yere taşınacağı söz konusu olunca, 7 Temmuz 1918'de aynı isimler "Genç Livası merkezinin değiştirilmeyerek Arduşin kasabasında kalmasını Dahiliye Nezareti'nden talep etmişlerdi.⁴ Genç, bir mutasarrıfa kavuştuktan sonra bu istek tekrar gündeme gelecekti. 1 Eylül 1919'da Vali Vekili Vehbi Bey, Genç Sancağı merkezinin imkânlar sebebiyle bir an evvel Piçar Nahiyesi'nden Darahini'ye (Genç'in merkezi) naklini istiyordu. Dahiliye Nezareti bunun için mutasarrıfın vilayet idare meclisinden veyahut encümen-i muvakkatten karar çıkarması gerektiğini yazacaktı.⁵

14 Mart 1918'de Genç Mebusu Mehmed Emin Efendi Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne müracaat ederek, Genç Sancağı'nın, bağlı bulunduğu Bitlis'e yüz kilometreden fazla uzak olduğunu ve liva ile vilayet arasında şose yolu ve ulaşım araçları gibi medeni eserler olmadığını, posta ve telgraf muhaberatının bile zorlukla yapıldığını ve bu sebeplerle halkın birçok zorluklarla karşılaştığını, zaten mülhak sancakların müstakil mutasarrıflıklara dönüştürülmesi prensibi hükmünce de kabul ve takip edileğeldiğine nazaran Genç Sancağı'nın da emsali gibi müstakil mutasarrıflığa dönüştürülmesini talep ediyordu.⁶ Bu tür idari değişiklik talepleri TBMM açıldıktan sonra da devam edecektir. TBMM Hükûmeti 17 Kasım 1920'de Genç Sancağı'nın müstakil olarak idare edilmesine

¹ Enver Konukçu, *Koroğlu'na Kadar Bingöl*, Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, 1987, s. 9.

² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) DH. İ. UM. EK. 47/47.

³ BOA. DH. İ. UM. EK. 47/52.

⁴ BOA. DH. İ. UM. EK. 111/57.

⁵ BOA. DH. İ. UM. 10/2.

⁶ BOA. DH. İ. UM. EK. 110/4.

karar vermiş, sancağı Bitlis Vilayeti'nden ayırmıştır.⁷ Bundan yaklaşık üç ay sonra da 27 Şubat 1921'de Ergani ve Genç sancakları kaldırılarak merkezi Palu kasabası olan; Palu, Ergani, Osmaniye, Nazımiye, Mazgirt ve Çapakçur kazalarından oluşan Palu Sancağı kurulmuştur. Ayrıca Pertek Kazası kurularak, Genç ve Kulp kazaları Muş Sancağına katılmıştır.⁸

1924 yılında yapılan idari düzenlemelerde Genç Vilayeti kurulmuş, Çapakçur, Genç Vilayeti'nin bir ilçesi olmuştur. Genç Vilayeti, merkez kazanın dışında Çapakçur ve Kulp kazalarından meydana gelmekteydi. Şeyh Said İsyanı'ndan sonra Genç Vilayeti 1927 yılında kaldırılmış ve il merkezi olan Genç, kaza yapılarak Elazığ Vilayeti'ne bağlanmış, Çapakçur da Elazığ Vilayeti'nin bir kazası olmuştur. 1928 yılında Bitlis Vilayeti'nin Muş Kazası'nın Solhan Nahiyesi ilçeye dönüştürülmüştür. 1929 yılında Bitlis Vilayeti lağvedildiğinden Genç Kazası bu defa Muş Vilayeti'ne bağlanmıştır. Muş Vilayeti'nin Varto Kazası'nın Kanireş (Karlıova) köyü 1934 yılında ilçe yapılarak "Bingöl" ismiyle Muş Vilayeti'ne bağlanmıştır. 25.12.1935 tarih ve 2885 sayılı kanunla Çapakçur merkezli Bingöl ili kurulmuştur.⁹ Kanuna ait 5. maddede: "Muş Vilayeti'nin Çapakçur, Genç, Solhan, Bingöl kazaları ile Erzincan Vilayeti'nin Kiğı Kazası'ndan teşekkül etmek ve merkezi Çapakçur kasabası olmak üzere Bingöl Vilayeti kurulmuştur" ibaresi yer almıştır.¹⁰ Böylece biri il, biri ilçe olan iki Bingöl ismi ortaya çıkmıştır; Bingöl İli ve Bingöl (Karlıova) İlçesi. Bu isim karışıklığını gidermek için 1945 yılında Bingöl İlçesinin adı Karlıova olarak değiştirilirken, il merkezi Çapakçur'un adı da Bingöl olmuştur. Bugün Bingöl İline bağlı Adaklı, Genç, Karlıova, Kiğı, Solhan, Yayladere ve Yedisu olmak üzere 7 ilçe bulunmaktadır.¹¹

1935 yılında Bingöl'e bağlanan Kiğı, savaş başlamadan önce, 1914 yılında idari bakımdan Erzurum Vilayeti'nin Erzurum Sancağı'na bağlı bir kaza konumundadır. Savaş sebebiyle geçici olarak Sivas ve Mamuretülaziz vilayetlerince idare edilen kaza 24 Mart 1918'de, yeniden kurulan Erzincan Livası'na bağlanmıştır. Erzincan Mutasarrıfı Eşref Bey'in bu kararı uygulamaya koymasından kısa bir süre sonra 5 Mayıs 1918'de Erzurum Vilayeti'ne bağlanmıştır.¹² Erzurum Valisi Münir Bey, 16 Haziran 1918'de Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek, mülki teşkilat açısından Erzurum Vilayeti'ne bağlı olan Kiğı'nın Jandarma Bölüğünün de, haberleşme ve irtibatta yaşanacak zorluklar sebebiyle, eskisi gibi Erzurum'a bağlı olması gerektiğini ifade etmiş ve bu isteği kabul edilmiştir.¹³ Kiğı Kazası Millî Mücadele boyunca Erzurum Sancağı'na bağlı olarak idare edilmiştir.

⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.) 30-18-1-1/2-21-3.

⁸ BCA. 30-18-1-1/2-37-5.

⁹ *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Metin Tuncel, İstanbul: 1992, "Bingöl" maddesi; Mehmet Emin Yakut, Mehmet Akif Ceylan, "Bingöl İlinin İdari Coğrafyası", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, V/2 (2022), s. 381-405.

¹⁰ *Cumhuriyet'in 50. Yılında Bingöl*, 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1973, s. 19.

¹¹ Mehmet Kaya, "Bingöl Vilayeti'nin Kurulması ve İdari Yapılandırılması", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/1 (Bahar 2011), s. 142.

¹² BOA. DH. EUM. KLU. 16/53; DH. İ. UM. 10/5.

¹³ BOA. DH. İ. UM. 10/2.

2. Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Nüfus ve Mülteciler

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar 16 Şubat 1916'da Erzurum'u, 17 Şubat 1916'da Muş'u ve 3 Mart 1916'da da Bitlis'i işgal ettiler. Muş ve Bitlis'i alan Rusların Güneydoğu Toroslar'ı aşarak Diyarbakır'a ilerlemeleri muhtemeldi. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa XVI. Kolordu Komutanı olarak görevlendirildi ve 26 Mart 1916'da Diyarbakır'da görevine başladı. Aynı yılın Eylül ayına kadar bölgede Ruslarla Osmanlı Ordusu arasında çok kanlı muharebeler meydana geldi. 9 Eylül tarihine kadar devam eden bu muharebelere Çapakçur-Oğnut Muharebeleri adı verilir. Muharebeler 30 Temmuz 1916'da Oğnut-Koldar istikametinden Göynük suyunun iki tarafından Çapakçur istikametine doğru Rus taarruzu ile başlamıştı. Rus taarruzları Şeref Meydanı'nda, Ilıcalar, Elmalı, Çavuşlar Köyü hattının kuzeyinde ve Kulp geçidinde durdurulabilmişti. 5 Ağustos 1916'da Osmanlı Ordusu genel taarruzu başlamış, 30 Ağustos 1916'ya kadar çok çetin muharebeler olmuştu. Bu muharebelerde II. Kolordu Komutanı Faik Paşa ve 23. Alay Komutanı Recai Bey şehit düşmüş, Osmanlı Ordusu'nun kayıpları 25.000'i geçmişti.¹⁴

Yoğun saldırılar karşısında ordunun yetersiz kalması üzerine bölge halkından milis kuvvetler teşkil edilerek Ruslar durdurulmaya çalışılmıştır. Çapakçur, Genç, Solhan ve Kiğı'daki aşiretlerden oluşturulan milis kuvvetler bölgeyi olağanüstü şartlar altında savunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa, milis kuvvetlerinin de desteği ile Rusları bugünkü Bingöl sınırları içinde geri püskürtmeyi başarmıştır. Çapakçur Cephesi'nde Mustafa Kemal'in yanı sıra Ali Fuat Paşa, Cafer Tayyar Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Mürsel Paşa ve Faik Paşa gibi birçok komutan savaşmıştır.¹⁵ Diğer yandan Genç Mebusu Mehmed Emin Bey de Genç Milis Alayları Kumandanı olarak bölgede faydalı işler yapmış, harpten dolayı emval ve emlâki tamamen mahvolmuştur. Sadrazam Talat Paşa, Başkumandan Vekil Enver Paşa'ya gönderdiği 15 Nisan 1918 tarihli yazıda, Genç Mebusu Mehmed Emin Bey'in fedakârlıklarından bahsederek zararının tazminini ve hizmetlerinin takdirini istemiştir.¹⁶

Aynı savaşa Bingöl ve çevresindeki medrese ve tekke şeyhleri de katılmışlardı. Savaş durumunu öğrenen Melekanlı Şeyh Abdullah Efendi, kendisi yaşlı ve hasta olduğundan yeğeni ve aynı zamanda kendisinden sonra tarikatın postnişini olacak olan Şeyh Mahmut Efendi'yi müritleri ile beraber cepheye göndermiştir. Yine Bingöl çevresinden Şeyh Ahmed el-Çanî, Diyarbakır bölgesinden Emir Said Bey, Seyyid Sıbğatullah Arvasî'nin oğlu Şeyh Celaleddin, Bitlis mıntikasından Seyyid Sıbğatullah Arvasî'nin halifelerinden Molla

¹⁴ Halis Çapak, "Birinci Dünya Savaşı'nda: Çapakçur-Oğnut Savaşları", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, I/1 (2014), s. 46-47; *Türk İstiklal Harbi, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, Kısım 2, C. II. Kafkas Cephesi, Ankara: 1978, s. 54.

¹⁵ *Türk İstiklal Harbi, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, Kısım 2, C. II. Kafkas Cephesi, Ankara: 1978, s. 55-56; Ergün Öz Akçora, Mehmet Kaya, "Bingöl ve Bitlis'in Birinci Dünya Harbindeki Yeri ve Önemi", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, II/1, s. 9-28.

¹⁶ BOA. DH. KMS. 47/27.

Halid-i Oreki gibi pek çok şeyh ailesi ve aşiret ileri gelenleri bu savaşa katılmıştır.¹⁷ Savaş hatıralarını yaşatmak için bölgede üç şehitlik abidesi dikilmiştir: Kiğı'nın Çanakçı Köyü'nde Mürsel Paşa Abidesi; Karlıova'nın Azizan Köyünde Azizan Abidesi ve Şeref Meydanı'nda Şeref Meydanı Şehitliği. Bölgedeki Ermeni komite faaliyetlerine karşı Milis Kuvveti Reisi Mithat Bey (Turanlı) büyük fedakârlık göstererek halkın katledilmesini önleyebilmiştir.¹⁸

Savaştan hemen önce 1910 yılında bölgede incelemelerde bulunan Maarif Müfettişi Ferid Abdurrahim'in hazırladığı rapora göre, Kiğı Kazası'nın toplam nüfusu 47.312 kişidir. Bunların 33.037'si Müslüman, 13.322'si Ermeni, 953'ü ise Protestan'dır.¹⁹ Bundan dört yıl sonra yayınlanan Osmanlı nüfus verilerinde de küçük bir artışla aynı rakamlar yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce tespit edilen verilere göre Bingöl'ün (Genç Sancağı ve Kiğı Kazası) 1914 yılı nüfusu aşağıdaki gibidir:²⁰

Kaza Adı	Müslüman	Ermeni	Protestan	Toplam
Genç	24.467	1.603	-	26.070
Çapakçur	11.293	734	-	12.026
Kiğı	35.572	13.621	988	50.181
Kulp	15.252	3.573	-	18.825
Toplam	86.584	19.531	988	107.103

Tabloda görüldüğü üzere 1914 yılı verilerine göre; Genç Sancağı, Çapakçur Kazası, Kulp Kazası ve Kiğı Kazası'nın toplam nüfusu 107.103 kişi olup, bunun 86.584'ü Müslüman, 19.4531'i Ermeni ve 988'i ise Protestan nüfustan ibarettir. Müslüman nüfusun Ermeni nüfusa oranı yaklaşık %81 oranındadır. Genç Sancağı'nda nüfusun %93,86'sı Müslüman, %6,14'ü Ermeni iken; Çapakçur Kazası'nda nüfusun %98,06'sı Müslüman, %1,94'ü Ermeni vatandaşlardan oluşmaktaydı. Ermenilerin en fazla olduğu Kiğı Kazası'nda ise, Müslüman nüfus %71,90 iken, Ermeni nüfusun %27,14 civarında olduğu görülmektedir. Tüm bu veriler Bingöl ve çevresinde Ermeni nüfusun azınlıkta olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ekonominin bozulması ve geçimin güç bir hal alması Çapakçur, Genç ve Kiğı gibi gelişmemiş kazalardaki insanların başta İstanbul olmak üzere, yurtiçi ve yurtdışına göç etmelerine neden olmuştur. İktisadi sebepler dışında bölgede yaşanan asayiş olayları da nüfus üzerinde etki etmiştir. Çapakçur ve

¹⁷ Mehmet Şirin Ayaş, "Bingöl Halidî Şeyhlerinin Osmanlı Rus Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı'nda Gösterdikleri Yararlılıklar", *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi*, V/1 (Güz 2018), s. 29-49.

¹⁸ *Türk İstiklal Harbi*, s. 55-56; Akçora, Kaya, "Bingöl ve Bitlis'in Birinci Dünya Harbindeki Yeri ve Önemi", s. 9-28.

¹⁹ Mustafa Gençoğlu, "Erzurum Vilâyeti Maârif Teftişleri (1910)", *CTAD*, VIII/16, (Güz 2012), s. 59.

²⁰ Orhan Sakin, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, İstanbul: Ekim Yayınları, 2008, s. 191, 201.

çevresinde ciddi ve büyük Ermeni olayları, o dönemde Genç Sancağı'na bağlı Talori bölgesi ile Erzurum Vilayeti'ne bağlı Kiğı Kazası'nda yaşanmıştır.²¹ Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Rusların bölgedeki işgal faaliyetleri içinde yer alan Ermeni komiteleri, bütün Ermenilerin bölgeden güneye sevk edilmelerine sebep olmuşlardır. Bölge Ermenilerinden bir kısmı da Rus ordusu içinde kurulan gönüllü birliklerde görev almışlardır. İşgal yıllarında hem Rusların uygulamalarından hem de Ermeni komitelerinin katliamlarından kurtulmak isteyen Müslüman halkın üçte ikisi işgal sahası dışındaki komşu vilayetlere göç etmek zorunda kalmıştır. İşgalden sonra muhacirler eski yerlerine döndüğünde nüfusun neredeyse yarısının ya öldüğü ya da gittikleri yerlerde kaldığı görülmüştür.

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında, 1927 yılında aynı kazaların Müslüman nüfusu aşağıdaki tabloda verilmiştir:²²

Kaza Adı	Nüfusu
Çapakçur	10.395
Genç	3.659
Kiğı	26.583
Kulp	11.232
Toplam	51.824

1914 yılında ele aldığımız kazaların toplam nüfusu 107.103 iken 1927 yılında bu sayı 51.824'e düşmüştür. Bu durum savaşların bölgede meydana getirdiği tahribatı açıkça göstermektedir. Savaş sebebiyle Çapakçur ve Genç bölgesi neredeyse tamamen boşalmış, işgal sebebiyle Diyarbakır bölgesine göçen Genç ahalisi gittikleri yerde de zor günler yaşamışlardır. Lice Kazası'nın Servi Karyesi'ne yerleşen Genç mültecilerinden ve milis subaylarından Muhyiddin ve Hacı İsmail beylerin ailelerine ve maiyetlerindeki mültecilere 1918 yılına kadar ne maaş ve ekecekleri arazi ne de iâşe ve tohumluk verilmişti. Bunların perişanlığının giderilmesi için diğerlerine yapıldığı gibi arazi, maaş ve iâşe verilmesi Dahiliye Nezareti'nden Diyarbakır Valiliği'ne yazılan 30 Mart 1918 tarihli yazı ile istenmişti. Lice ve Ergani Madeni'nde bulunan Genç mültecilerinin bu durumlarına çözüm bulmak için arazi tahsis edilerek tarıma yönlendirilmeleri kararı alınmıştı. Mültecilerin bu istekleri 1919 yılında da devam etti.²³

²¹ Ercan Çağlayan, "Bingöl (Çapakçur) Ve Çevresinde Ermeni - Müslüman İlişkileri (1856-1914)", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: 2008, s. 121.

²² Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I*, Ankara: Hüsnütabiat Matbaası, 1929, s. XVII.

²³ BCA. 272-0-0-11/12-37-11; 272-0-0-74/66-23-17.

Bölge işgalden kurtarıldıktan sonra mülteciler dönmeye başlamışlar, dönüş ve yerleşme işleri 1919 yılı boyunca devam etmiştir. Çapakçur ve Genç, aynı zamanda Van ve Erzurum mültecilerinin geri dönüşleri için bir güzergâh olmuş, buradan geçen ahaliye yardım etmek ihtiyacı doğmuştur. 1918 yılı Haziran ayında Van ve Erzurum ahalisinden 5.349 mülteci, Çapakçur ve Bitlis yolu ile memleketlerine dönerken bunların ihtiyaçları için Genç Sancağı bütçesinden elli bin kuruşluk tahsisat verilmiştir.²⁴

İşgalden kurtarılmış olan yerler arasında iaşesi en müşkül mahaller Bitlis, Hizan, Ahlat, Muş ve Çapakçur kazalarıydı. Asker ambarlarında bulunan gaz, sabun, şeker, çay gibi maddelerden sadece subaylar faydalanmaktaydı, memurlar ve ahali bunlardan istifade edemiyorlardı. Bitlis Vilayeti'ndeki muhtaçların ekmeklik ve yemeklik ihtiyacını karşılamak üzere sarf olunan paradan bir kısmının Genç Kasabası'na sarf olunması Dahiliye Nezareti tarafından Bitlis Valiliği'ne bildirilmişti. Bölgedeki iaşenin bir kısmı da Tatvan yoluyla İran'daki orduya sevk ediliyordu, bunların taşınmasında da ahalden faydalanılıyordu.²⁵

Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi 1918 Temmuz ayında Genç'in iaşe sorununu ele almış, bunun için yüz bin kuruşluk tahsisatı Bitlis Valiliği'ne göndermiştir. Aynı gün vilayet dahilinde bulunan mültecilerin zaruret içinde bulunmaları sebebiyle, iaşe alımı için Siirt ve Genç livalarına altı yüz bin kuruşluk havalename gönderilmiştir.²⁶ 1919 yılında iaşe meselesi çözülememiş, gönderilmesi gereken havaleler zamanında ilgili yerlere ulaşmamıştır. İstanbul iktisadi yönden sıkıştıkça, muhtaçlara gönderilecek meblağ da düşmüştür. Gerçekten aç ve muhtaç olan Genç ahalisine yardım etmek isteyen Bitlis Valiliği, "memalik-i müstahlasaya" mahsus tahsisattan buraya sarf etmek isteyince, Dahiliye Nezareti tarafından uyarılarak bu bölgenin tamamının işgal edilmemiş olduğunu ve bu sebeple ilgili paradan buraya harcanamayacağını bildirmiştir.²⁷

Suferberlik dolayısıyla hicret edip iki sene sonra hayatta kalarak memleketlerine dönen mülteciler bulabildikleri tohumlukla ziraat yapabiliyorlardı. Ancak bunların ürünlerinden neredeyse yarısı da devlet tarafından toplanıyordu. Bu durumu 1919 yılı sonbaharında Dahiliye Nezareti'ne çektikleri telgrafla dile getiren Çapakçur ahalisinden Said ve arkadaşları, ettikleri mahsulün yarısının alınması halinde geçimlerini sağlayamayacaklarını bildiriyorlardı.²⁸ İşgalden kurtarılan bölgelerin vergi muafiyetleri meselesi Millî Mücadele dönemi boyunca birçok defa gündeme gelecek, muafiyet talepleri gelen talepler çerçevesinde kabul edilecektir.

²⁴ BOA. DH. ŞFR. 587/141; 588/1.

²⁵ BOA. DH. ŞFR. 592/10; BOA. DH. İ. UM. EK. 49/44.

²⁶ BOA. DH. ŞFR. 89/42; 89/41.

²⁷ BOA. DH. ŞFR. 614/8.

²⁸ BOA. DH. İ. UM. 20/2, 13 Kasım 1919.

3. Bingöl'de Eğitim

Bingöl'de okul olarak faaliyet gösterdiği bilinen ilk eğitim kurumları, Kiğı, Genç, Çapakçur ve Oğnut'ta bulunanlardır. 1899 tarihli salnameye göre, Genç merkez ile Oğnut, Valeyr ve Mizak nahiyelerinde Hamidiye isimli birer iptidai mektep vardı. Çapakçur'da iptidai 1908'de, rüştiye ise 1913 yılında açılmıştır.²⁹

Kiğı Kazası'nda Birinci Dünya Savaşı'na kadar sıbyan, iptidai ve rüşdiye mektepleri eğitim vermişlerdir. 1910 yılı Eylül ayında Maarif Nezareti'nin emriyle Kiğı Kazası'nda bir teftiş gezisine çıkan Müfettiş Ferid Abdurrahim, köyler de dahil olmak üzere teferruatlı bir rapor hazırlamıştır. Savaş öncesinde Kiğı ve çevresinin eğitim seviyesini göstermesi açısından bu seyahat sonunda hazırlanan rapor çok dikkat çekicidir. Rapora göre, 218 köyü bulunan Kiğı'nın merkezinde birer muallimi bulunan bir rüştiye ile bir iptidaiye vardır. Harur, Hösnek (Adaklı ilçesi), Kubatlı, Liçik (Kaynarpinar) köylerinde birer iptidai bulunmaktadır. Kiğı'nın merkezindeki rüştiye ve iptidai, iki katlı bir binayı paylaşmaktadır. Kazaya bağlı beş iptidai okulun binası yoktur, muallimlerin olduğu köylerde eğitim kış mevsiminde ahırlarda, ilkbaharda ise yine köylünün gösterdiği küçük ağıl mesabesindeki rutubetli yerlerde yapılmaktadır. Hâlbuki gayrimüslimler hükûmetin desteğini almadıkları halde mükemmel bir şekilde köylerine okul inşa ettirmişlerdir. Müslüman unsurlar her fedakârlığı, her derdinin devasını hükûmetten beklemektedir.³⁰

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde uzun süren savaşlar, Birinci Dünya Savaşı'nda eli silah tutan erkeklerin hemen tamamının çeşitli cephelere gönderilmesi, okulların büyük bir kısmının kapanması ve geçim sıkıntısı yüzünden çocukların okula gönderilememesi gibi nedenlerle Bingöl dahil Anadolu'da birçok şehirde eğitim hayatı durma noktasına gelmiştir. Bingöl ve çevresinde okullaşma tam anlamıyla ancak Cumhuriyetin ilanından sonra başlamıştır. Kiğı'daki rüştiye ve iptidaiye mektepleri Birinci Dünya Savaşı yıllarında kapanmış, daha sonra ilk ilkokul 1920 yılında ve ilk ortaokul ise 1949'da tekrar açılabilmiştir.³¹ Çapakçur'da Cumhuriyet döneminde bir ilkokul açılmış fakat bu okul da öğretmensizlik yüzünden 1925 yılında kapanmıştır. İlkokul 1931 yılında 3 sınıflı olarak tekrar açılmış, 1936 yılında Çapakçur'un il olması ile bu okul 5 sınıflı bir okula

²⁹ Metin Suna, "Bingöl'deki Eğitim Düzeyi", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl, 25-27 Temmuz 2008, s. 735-780; Mehmet Mahfuz Söylemez, "Erzurum Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Kiğı Kazası", *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1/1, (2014), ss. 21-40; Mahmut Buyankara, "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze, Bingöl'de Eğitim Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış (Sorunlar ve Öneriler)", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (2015), s. 81-98.

³⁰ Gençoğlu, "Erzurum Vilâyeti Maârif Teftişleri (1910)", s. 33-60.

³¹ Suna, "Bingöl'deki Eğitim Düzeyi", s. 735-780; Söylemez, "Erzurum Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Kiğı Kazası", s. 21-40. Buyankara, "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze, Bingöl'de Eğitim Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış", s. 81-98.

dönüştürülmüştür. Solhan ve Genç ilçelerinde 1928, Karlıova'da ise 1935 yılında birer ilkokul açılmıştır.³² Mekteplerin yanında bölgede medreseler de yaygın eğitim kurumları olmuştur. Ele aldığımız dönemde Kiğı ve Adaklı ilçelerinde 12 adet medrese vardır.³³

Bu haliyle Bingöl ve çevresinin Millî Mücadele yıllarındaki eğitim durumunun çok kötü olduğunu, önemli merkezlerde bile ilkokul seviyesinde eğitim ve öğretimin olmadığını, ancak dini eğitimin sivil toplum örgütleri etrafında da olsa çok az sayıdaki öğrenci ile devam ettirmeye çalışıldığını ifade etmek yanlış olmaz.

4. Genç Mutasarrıflığı'nın İdari Teşkilatı

Rusya'nın işgal bölgelerinden çekilmesi üzerine Genç mutasarrıflık heyetinin mahallerine sevki 4. Kolordu Kumandanlığı'ndan Siirt Mutasarrıflığı'na bildirilmiş, 1918 yılı Mart ayından itibaren Genç Mutasarrıflığı çalışmalara başlamıştır.³⁴ Genç Mutasarrıflığı'na Meşrutiyet'in ilanından itibaren Rum ya da Ermeni mutasarrıflar da atanmıştı. 1913-1914 yıllarında Genç Sancağı Mutasarrıflığı Leon Bey'di. 1914 yılında Leon Bey'in yerine Nikogos Ağasyan Efendi tayin edilmiş ancak Ağasyan Efendi görev yerine gitmemişti.³⁵ İşgalden önce, 1916 yılında Genç Sancağı Mutasarrıflığı Hilmi Bey'dir. Hilmi Bey, 17 Ağustos 1916'da Ruslarla muharebe esnasında, Buğuş Muharebesi'nde ordunun fikir ve maksadına aykırı olarak Genç Köprüsü'nü tahrip ettirerek, Genç'in düşman istilasına maruz kalmasına neden olunca, Mamuretülaziz Divan-ı Harb-i Örfisine sevk edilmiş,³⁶ yerine Mehmed Ali Bey atanmıştır.³⁷

Genç Sancağı Mutasarrıflığı Mehmed Ali Bey, 27 Mart 1918'de Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, sancak idari işleri için kiralanan binaların kira ücreti için aylık 500 kuruşun gönderilmesini istiyor, Nezaret Bitlis Vilayeti'ne, Genç Mutasarrıflığı hükümet dairelerinin ne sebeple ve ne vakit kiralandığını ve bundan Nezaret'e düşen miktarın ne olduğunun bildirilmesini istiyordu.³⁸

Mehmed Ali Bey, 1918 Ekim ayında Genç Mebusu Mehmed Emin Bey vefat ettiğinden³⁹ onun yerine Genç mebusluğuna seçilmiştir. Bundan sonra Genç Mutasarrıflığı uzun süre vekâletle idare edilmiştir.⁴⁰ Bitlis Valisi Mazhar Bey Dahiliye Nezareti'ne 1 Aralık

³² Suna, "Bingöl'deki Eğitim Düzeyi", s. 738-739.

³³ Buyankara, "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze, Bingöl'de Eğitim Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış", s.84.

³⁴ BOA. DH. ŞFR. 578/31.

³⁵ BOA. DH. HMŞ. 6/11.

³⁶ BOA. DH. EUM. 2. Şb. 26/12.

³⁷ BOA. İ. DH. 1499/22; DH. ŞFR. 67/56; İ. DUİT. 42/72; İ. DUİT. 42/18. Mehmed Ali Bey'in ailesi Edirne'de ikamet ediyordu. Talep üzerine Dahiliye Nezareti tarafından bu aileye 1918 Ocak ayında 1.500 kuruş verilmiştir. (BOA. DH. KMS. 44/32).

³⁸ BOA. DH. MB. HPS. 31/30.

³⁹ BOA. DH. İ. UM. 12/4.

⁴⁰ Bitlis Valisi Mazhar Bey Dahiliye Nezareti'ne 1 Aralık 1918'de, Bitlis Vilayet Mektupçusu Vehbi Bey'in mahalli duruma vakıf olmasından boş olan Genç Mutasarrıflığı'na terfian tayin ettirilmesini istiyordu. Buna cevap: Genç Mutasarrıflığı Mehmed Ali Bey nerede? (DH. ŞFR. 94/66 (7 Aralık)) Cevap: 30 Kasım 1918

1918'de gönderdiği bir telgrafla, Bitlis Vilayet Mektupçusu Vehbi Bey'in mahalli duruma vakıf olmasından dolayı boş olan Genç Mutasarrıflığı'na terfi ettirilerek atanmasını istedi. Ancak bu istek kabul edilmemiş olacak ki 14 Ocak 1919'da mutasarrıflık görevine Halil Rami Bey tayin edildi.⁴¹ Mazhar Bey bu atama haberini almadan, 15 Ocak 1919'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği şifrede, Genç Mutasarrıflığının uzun müddet boş bulunması uygun olmadığından gereğinin yapılmasını istemişti.⁴²

Ancak Genç için uygun bir mutasarrıf bulunmadığı gibi atanan mutasarrıflar da buraya gitmek istemiyorlardı. Halil Rami Bey, Genç'e gitmediğinden 24 Mayıs 1919'da mutasarrıflığa Ömerli Kaymakamı Hicabi Bey tayin edilmiş, bir ay sonra, görev yerine gitmediği için onun da azli kararı alınmıştır.⁴³ Mazhar Bey'in Bitlis Valiliği'nden alınmasından sonra yerine atanan Mehmed Ziya Bey de bu göreve Mektupçu Vehbi Bey'in tayinini talep edecektir.⁴⁴ Bir mektupçunun mutasarrıf atanması konusunda direnen Dahiliye Nezareti bu isteğe 3 Temmuz 1919'da verdiği cevapta, Siirt ve Genç mutasarrıflıklarına münasiplerinin tayin edileceğini bildirmiştir.⁴⁵ Bundan bir ay sonra tekrar Dahiliye Nezareti'ne müracaat eden Bitlis Valisi, valiliği sahasındaki idari kadrolarla ilgili olarak; Muş, Siirt ve Genç mutasarrıfları ile Şirvan, Mutki, Sason, Ahlat, Garzan, Erüh ve Malazgird kaymakamlarının henüz tayin edilmediğini, bu kritik dönemde bu idarelerin boş olmasının doğru olmadığı ikazında bulunmuştu.⁴⁶ Genç hakkındaki düşüncelerini de dile getirdiği bir yazısında Mektupçu Vehbi Bey, bu tayine müsaade edilmesini istedi.⁴⁷ Bu telgrafın İstanbul'a ulaştığı tarihte, 17 Ağustos 1919'da, Genç Muhasebecisi Halid Rıfat Efendi'nin defterdarlıktan istifa ettiği ve Genç'te yolsuzluklar olduğunu bildiren bir telgraf Dahiliye Nezareti'ne ulaştı.⁴⁸ Yapılan tahkikat neticesinde, Genç Kadısı Behram, Muhasebeci Refet ve Tahrirat Müdürü İbrahim Efendiler arasında uyum olmadığı ve devamlı çekişme içinde olduklarından devlet işlerinin görülemediği, bu sebeple değiştirilmeleri gerektiği ortaya çıkmıştı. Genç Kadısı Behram Efendi'nin başka bir mahalde istihdamına, Tahrirat Müdürü İbrahim Efendi'nin Muş'a nakliyle yerine Evrak Müdürü Rauf Efendi'nin tayinine, Siirt kadısı hakkında mahallince tahkikat yapıldığına ve Muş kadısının da "hüsnü hal erbabından" olduğuna dair karar çıkmıştı.⁴⁹

---

tarihli telgrafla bildirdiğim üzere Genç mebusluğuna intihap edildiğinden İstanbul yolunda. 12 Aralık 1918. (DH. ŞFR. 605/95). Suiistimali tahakkuk eden eski Genç Mutasarrıfı Mehmed Ali Bey'in azledilmesi ile ilgili İcra Vekilleri Heyeti kararnameyi 10 Eylül 1922'de kararlaştırıldı. Ancak yapılan tahkikat sonunda suçsuzluğu ortaya çıkınca 18 Ocak 1923'te kararname ile çalışmasına izin verilmiştir. (BCA. 30-18-1-1/ 5-28 -4; 30-18-1-1/6-45-18).

⁴¹ BOA. BEO. 4550/341246.

⁴² BOA. DH. ŞFR. 610/102.

⁴³ BOA. BEO. 4575/343109; 4580/343440.

⁴⁴ BOA. DH. ŞFR. 636/28.

⁴⁵ BOA. DH. ŞFR. 101/10.

⁴⁶ 3 Ağustos 1919. BOA. DH. ŞFR. 640/31.

⁴⁷ BOA. DH. ŞFR. 642/14.

⁴⁸ BOA. DH. İ. UM. 19/1.

⁴⁹ BOA. DH. ŞFR. 649/17; 653/3; 104/236.

Bu tahkikat yapılırken Bitlis Valiliği'nin de vekâletle idare edildiği ve bu görevde Vehbi Bey'in bulunduğunu ifade etmek gerekir. Vehbi Bey 1919 Ekim ve Kasım aylarında Bitlis Vilayeti'ndeki idari kadrolarla ilgili Dahiliye Nezareti'ni uyararak, Muş ve Genç sancaklarıyla Ahlat Kaymakamlığı'na mutasarrıflarla kaymakam tayini istiyor, "Sekiz aydan beri Muş'ta bir seneden beri de Genç'te mutasarrıf bulunmadığı malum, idarelerin bu kadar süre boş kalmasının doğru olmadığını biliyorsunuz. Muş Mutasarrıflığı'na tayin olunan Fehmi Bey gelmeyecek ise başkasının hemen gönderilmesi, Genç Mutasarrıflığı'na da bölgeyi bilen ve halkı tanıyan ve nezaretinizce de tanınan Mektupçu Vehbi Bey'in tayini müsterhamdır" diyordu.⁵⁰

Bitlis'ten İstanbul'a bu kadar sık müracaat edilmesinin sebeplerinden biri de hükûmetlerin ve Dahiliye nazırlarının sık sık değişmesidir. Valilik bölgesindeki durumu her hükûmet değişikliğinde gündemde tutmak istemiştir. Bitlis Vilayet merkezinde bile bir valinin mahrumiyetler yaşamış olması, vilayete bağlı kaza ve köylerdeki durumun nasıl olabileceği hakkında tahminde bulunma imkânı vermektedir. Bu şartlar altındaki idari birimlere yönetici bulmak gerçekten çok zor olmuştur. Bu yüzden 11 Nisan 1918'de Bitlis Valiliği'ne tayin edildiğinde Sadrazam Talat Paşa'yı ziyaret eden Mazhar Müfit Bey bu güçlükten bahsetmiş, görüşme sonunda Bitlis'e gidecek memur bulmak mümkün olmadığından, istila görmüş olan bu yerlere gidecek memurların maaşlarına yüzde yetmiş beş zam yapılmasına karar verilmiştir.⁵¹ Ancak bu karar iki kişi arasında sözlü olarak alınmıştı ve kararın uygulamaya konulması iktisadi sorunlardan ve iktidar değişikliklerinden dolayı mümkün olmayacaktı.

1920 yılının Mart ayında Genç Sancağı Mutasarrıflığı'na eski Burhaniye Kaymakamı İsmail Bey,⁵² Kasım ayında Kerek Mutasarrıfı Nuri Bey tayin edilmiştir.⁵³ Anadolu'da mülki idareyi ele alan TBMM Hükûmeti, 13 Haziran 1921'de aldığı kararla, Genç Mutasarrıfı Abdurrahman Bey'in kötü halinden dolayı görevinden alınarak yerine Muş Mutasarrıfı Mehmed Ali Bey'i tayin etti.⁵⁴ 1 Ekim 1922 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla Genç Mutasarrıflığı'na mülkiye müfettişlerinden Ali Rıza Bey tayin edilmiştir.⁵⁵

Görüldüğü üzere Millî Mücadele boyunca Genç Mutasarrıflığı idari açıdan istikrarlı bir durum göstermemektedir. Dört yıl içerisinde dokuz mutasarrıf ataması yapılmış,⁵⁶ atanan mutasarrıfların bazıları görevlerine gitmediklerinden sancak vekâletle idare

⁵⁰ BOA. DH. ŞFR. 651/121; 649/16.

⁵¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 4, 7.

⁵² BOA. BEO. 4622/346627; DH. ŞFR. 658/117.

⁵³ BOA. BEO. 4611/345777.

⁵⁴ BCA. 30-18-1-1/3-24-13.

⁵⁵ BCA. 30-18-1-1 / 5-30-7.

⁵⁶ Genç Mutasarrıflığı'na ataması yapılan mutasarrıflar sırasıyla şunlardır: Mehmed Ali Bey, Vehbi Bey (vekaleten) Halil Rami Bey, Hicabi Bey, İsmail Bey, Nuri Bey, Abdurrahman Bey, Mehmed Ali Bey, Ali Rıza Bey.

edilmiştir. Bu durum idari açıdan sancakta büyük boşlukların doğmasına sebep olmuştur. Bu süreçte İstanbul Hükûmetleri daha çok siyasetle meşgul olduklarından doğu işleri ile ilgilenmemişlerdir. Dahiliye Nezareti bu atamalar yerine vilayetlere 1919 yılı Nisan ayında gönderdiği bir yazı ile bölgelerinde feshedilmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ait menkul ve gayrimenkul mal ve eşya olup olmadığının tespitini ve varsa el konulmasını istemiştir. Bitlis Valisi Mazhar Bey bu talebe verdiği 25 Nisan 1919 tarihli cevabında, Genç merkez ve mülhakatında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ait mal ve eşya olmadığını bildirmiştir.⁵⁷

Bu sırada Bitlis Vilayeti'nin merkez ve Muş livalarının tamamen, Genç Livasının kısmen istilaya maruz kalması hasebiyle bu üç livanın bir senelik gelirleri, memurlarının bir aylık maaş masraflarını temine bile yetmiyordu. Bu sebeple jandarmaların maaşları verilemediğinden hepsinin istifa edecekleri gündeme gelmişti. Vali bu masraflar için acil olan elli bin liranın yetiştirilmesini 1919 yılı Aralık ayında İstanbul'dan talep edecekti.⁵⁸ Jandarma noksanlığına ve bunların ücretlerini alamamalarına rağmen 1919 yılı Temmuz ve Eylül aylarında Genç Sancağı dahilinde herhangi bir cürüm işlenmemiştir.⁵⁹

Genç Sancağı'nın ekonomik anlamda güçlü bir yapısının bulunmadığı, ciddi gelirleri olmadığı ve sancağın kendi ihtiyaçlarını karşılamakta dahi zorlandığı anlaşılmaktadır. Hatta ekonomik yardımlar için İstanbul'a raporlar yazılarak yardımlar talep edilmiştir.⁶⁰ Genç Sancağı Hapishanesi'ndeki mahpuslar ve tutukluların fakir ve muhtaç olanlarını kirden kurtarmak, kendilerini ve çamaşırlarını yıkatmak için sabun dağıtılmasına mahallinden lüzum gösterilmişti. Mahpuslara haftada bir çamaşır değiştirilmesi ve muayene edilmeleri için kirli olanların temizlenmesi bir genelge ile duyurulduğu halde bu temizliğin ihtiyacı olan sabun vesairenin nereden, ne şekilde tedarik olunacağına dair başkaca bir emir ve tebligat bulunmadığından bu konuda talimat verilmesi ve para gönderilmesi Bitlis Valiliği'nin İstanbul'dan talebiydi.⁶¹

Bütün bu gelişmelerden anlaşılacağı üzere Genç Mutasarrıflığı, Millî Mücadele boyunca idari işleri bakımından pek iç açıcı bir durumda değildir. En başta mutasarrıf bulmakta güçlük çekilmiştir. Mutasarrıfın olmadığı bir sancakta işlerin idaresinde büyük boşluklar yaşanmış, işler Bitlis Valiliği aracılığı ile idare edilmiştir. Ayrıca iktisadi sorunlar sancağın en önemli gündem maddesi olmuştur. Açlık ve yeniden yapılanma için gerekli olan bu maddi destek Cumhuriyetin ilk on yılında da gelmeyecektir.

⁵⁷ BOA. DH. ŞFR. 627/25.

⁵⁸ BOA. DH. ŞFR. 653/22.

⁵⁹ BOA. DH. EUM. AYŞ. 27/30; DH. EUM. AYŞ. 20/45.

⁶⁰ Fırat Atan, "Osmanlı Devleti İdari Yapılanmasında Genç Sancağı (XVI.-XIX. Yüzyıl)", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl: 2020, s. 172-173.

⁶¹ Hükümet bu ihtiyaçların müteferrik kaleminden karşılanmasını isteyecekti ancak burada da para yoktu. (BOA. DH. MB. HPS. 68/47.)

5. TBMM'de Genç Milletvekilleri ve Geleceğe Dair Düşünceleri

Birinci Dönem TBMM'de, biri Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndan olmak üzere, beş Genç mebusu görev yaptı. 1919 yılı Aralık ayında Osmanlı Meclis-i Mebusanı için yapılan Kulp Kazası seçimini kaza kaymakamı Celal Bey kazanmıştı. Piçar'dan 30 Aralık 1919'da Dahiliye Nezareti'ne seçim mazbatasını sunan müntehib-i saniler seçimle ilgili şu açıklamayı yapmışlardı:

“Şu nazik ve ehemmiyet-i fevkaladeyi haiz günlerimizde hukuk-ı mukaddese-i milliyemizi muhafaza ve müdafaa için tam manasıyla selamet ve saadet-i vatan endişesiyle meşbu ve ehliyet ve iktidarı, iffet ve istikametle enzar-ı umumiyyemizde bir mevki iktisab ve ihraza muvaffak olan Kulb Kaymakamı ve Genç Mutasarrıf Vekili Celal Beyefendiden başka livamızda mebusluğa şayan bir zat bulunamadığından sırf menafii-i aliye-i memleket hüsn-i metanetle ve umum ahalimizin bu babdaki ihraz-ı muhakkasına binaen kemal-i serbesti ile hürriyet-i tammemizi bilistimal ittifak-ı ara ile livamız mebusluğuna mûmâileyhi intihab eylediğimizi mübeyyin işbu mazbata tanzim ve takdim kılındı.”⁶²

Birinci TBMM içerisinde Muş mebusları arasında bulunan Osman Kadri (Bingöl) Bey Bingöl bölgesinin mebusudur ve Genç'te kayıtlı görülen diğer mebuslar şunlardır: Ali Vasıf (Telli), Dr. Ali Haydar, Fikri Faik (Güngören), Hamdi (Yılmaz), Şeyh Fikri (Ergün) Mehmet Celal (Saraçoğlu). Bu mebuslardan Fikri Faik Bey (Güngören) Dersim Sancağı'nda bir kısım Kürtlerin kazanın köylerine vaki saldırılarına karşı aldığı önlemlerle engel olması itibarıyla bir süre Eğin (Kemaliye) Kaymakamlığı görevinde bırakılmasını TBMM Başkanlığı'ndan istedi, iki ay izinli sayılması sebebiyle meclise ancak 12 Kasım 1920'de katıldı.⁶³

Millî Mücadele hareketinin başarılı olabilmesi için birçok fedakârlıkta bulunmuş olan Genç milletvekillerinin o günlerdeki görüşleri bu yöndeki açıklamaları destekler mahiyettedir. Genç Mebusu Ali Vasıf (Telli) Bey'e göre memleketin geleceği için, ordunun siyasetle uğraşmadan her an milletin emrine amade olması, her memurun vicdanını hâkim bilerek üzerine düşen görevi yapması, hakiki kanun olan Kur'an-ı Kerim'in adalet düsturları ışığında işlerin görülmesi, en büyük düşman olan cehaletin ortadan kaldırılması için eğitimin en uzak köşelere kadar yaygınlaştırılması ve üretimin artırılması uğrunda işbaşında olanların fedakârlıkla çalışması gereklidir.⁶⁴

⁶² İmza sahibi Kulp Müntehib-i sanileri şunlardı: Belediye Reisi Hayri, Tahrirat Kâtibi Faik, Mahkeme azasından Ali, Piçarlı Tahirbeyzade Mustafa, Şahuslu Mehmed, Melekânlı Mehmed, Erzincanlızade Mehmed, Haydar, Hasanbeyzade Sadık, ulemadan Fikri, Süleymanbeyzade Eyüb, eşraftan Halid, Hüseyin, Selim, Hasan, ulemadan Hezarlı Ali, Tevfik, Cemil, Derviş, Eyüb, Halid, Abdülkadir, Ali, Hamid. (BOA. DH. İ. UM. EK. 116/70).

⁶³ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, c. I, Ankara: 1994, s. 443-444.

⁶⁴ *İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri*, Yayın Hazırlayan: Cihangir Gündoğdu, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2004, s. 178.

Genç Mebusu Mehmet Celal (Saraçoğlu) Bey'e göre gerçek kurtuluş için, ilk olarak ilim ve irfanı yaymak ve geliştirmek adına her çeşit meslek okullarının açılması ve çoğaltılması, ikinci olarak yurt dışından her türlü malın içeri girmesinin önlenmesi ve millî üretimin artırılması gereklidir.⁶⁵

Genç Mebusu Dr. Ali Haydar Bey'e göre memleketin kurtuluşu, Misâk-ı Millî dahilinde hür ve müstakil olarak millî emellerin terakkisi için medeni milletlerin terakki yolunda şimdye kadar takip ettikleri hareket hattının milletimizin ruhuna uygun bir şekilde tatbik ve idamesiyle kabil olabilirdi.⁶⁶

Genç Mebusu Fikri Faik (Güngören) Bey'e göre ne kazanılan zafer ne tespit edilen hükümet şekli ne de o günlerde hararetle müzakerelerine devam eden Lozan Konferansı'nın velev bütün talepleri kabul ve tasdik etmesi pek müstesna coğrafi konumu bulunan yurdun istikbalini katiyen temin edemezdi. Bu büyük başarıların sonuçlarının elde edilmesi ancak ve ancak millet fertlerinin her birinin hakikaten hakimiyetini idrak edebilmesine bağlıydı. İşbaşında olanlara düşen en büyük ve mukaddes vazife, milleti içinde bulunduğu durumu tam manasıyla anlayabilecek bir hale getirmektir. Yoksa onun meclisi de hükümeti de 1908'de ilan edilen meşrutî idare gibi mutlakiyetten ziyade başına bela olur, soyulur, ezilir ve o zaman kazanılan unutulur, çizilen hudutlar da silinirdi.⁶⁷

Genç Mebusu Hamdi (Yılmaz) Bey'e göre millî istiklal mücahedesinin feyizdar ve semeredar olması, Misâk-ı Millî dairesinde çalışmak suretiyle azim ve sebat edilerek ittifak ve ittihat ile tam bir dayanışma içinde, ciddiyet ve samimiyetle hareket etmekle, özellikle kahraman ordunun gerçek manada donatılması, silahlandırılması ve takviyesiyle, yolların tamiri ve vatanın kurtarılmasından sonra en lüzumlu olan eğitim işlerinin bir kat daha yaygınlaştırılmasıyla mümkün olabilirdi.⁶⁸

6. Millî Mücadele'de Kiği'daki Gelişmeler

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kiği, Erzurum'a bağlı olarak, ekonomik yönden kendine yeten ve birçok iş yerlerinin bulunduğu bir kazadır. Kaza halkının ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda meslek sahibi bulunmaktadır. Demir madenleri eski dönemlerden beri bu kaza ve çevresini hareketli bir konuma getirmiştir. Dolayısıyla kazada ticaretin gelişmiş olduğu söylenebilir. XX. yüzyılın başında kaza ve köylerinde 27 cami ve mescit, 1 murahhashane, 41 kilise ve manastır, 405 dükkân ve mağaza, 250 oda, 1 hamam, 7 meyhane, 5 han, 3 kireçhane, 12 bezirhane, 10 boyahane, 5 debbağhane, 6 fırın, 350 değirmen ve dinek, 210 çeşme, 4 bağ, 261 bahçe, 39 kâgir ve ahşap köprü, 20 yaylak, 72 mera, 5.250 anbar ve samanlık, 300 kabristan olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca kazada, şal,

⁶⁵ İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri, s. 179.

⁶⁶ İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri, s. 180.

⁶⁷ İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri, s. 181.

⁶⁸ İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri, s. 182.

kilim, halı, seccade, kundura ve çorap gibi ürünlerin de imal edildiği anlaşılmaktadır. Kazada imali yapılan ürünlerin, ahalinin ihtiyacını karşılayacak miktarda olduğu, hatta civarda bulunan bazı kazalara ve Erzurum Vilayeti'ne satıldığı da görülmektedir.⁶⁹

Kiği'nin bölgeye göre bu avantajlı durumu savaş ve işgal sebebiyle bozulmuş, halkın çoğu Elazığ, Besni, Malatya ve Maraş taraflarına göç etmişlerdir. İşgal bölgelerinden Dersim Sancağı ile Kiği ve Pülümür kazalarına gelen mülteciler 1918 yılı Mart ayı itibariyle Malatya ve Maraş sancaklarına sevk edilmişlerdir.⁷⁰ Mamüretülaziz Vilayeti'nin merkez ve Dersim sancakları ile Kiği ve Palu kazalarındaki mülteciler askeri kuvvetlerle sevk edildikleri halde erzak verilmemesinden dolayı kesin bir ölüme sürüklenmişlerdir.⁷¹ Silah altına alınan Kiği'ya bağlı Hösnek Nahiyesi Mekteb-i İbtidai Muallimi Hafız Hamdi 4 Mart 1918'de Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek karşılamakta çok zorlandığından ailesine erzak yardımı yapılması talebinde bulunmuştur.⁷² Mültecilerden üç yüz kişi Besni'ye iltica etmişler burada çok zor günler yaşamışlardı. Kiği ve Pülümür mültecilerinin iktisadi ve zirai işlerinin temini için 1918 yılı Nisan ayında memleketlerine dönmelerine ve işlerinin teminine karar verildi.⁷³ Bu karardan sonra dönüş yolu mülteciler için tam bir dram olmuştur. Hicret edenler kazaya döndüklerinde mesken, hayvan ve zahirelerinden hiçbirini bulamayıp sefaletle düştüklerinden, açlıktan ölme derecesine geldiler ve işlerinin temin edilmesi için Dahiliye Nezareti'ne müracaat ettiler.⁷⁴ Dönenler arasında Ermeniler de vardı ve 1919 yılı Mayıs ayına kadar Kiği ve Tercan kazalarına 294 Ermeni dönmüştü.⁷⁵

Kiği'daki ilk idari düzenlemelerden sonra Malatya Darüleytam Müdürü Adil Bey, 29 Ocak 1919'da Kiği Kaymakamlığı'na atandı.⁷⁶ Ekrem Bey atamasından dört ay sonra, daha önce Derik Kaymakamlığı'ndayken yaptığı yolsuzluklardan dolayı azledildi ve mahkemeye çıkarılmak üzere Diyarbakır'a gönderildi,⁷⁷ kaymakamlık vekâletine Ilıca Nahiyesi Müdürü Şevki Efendi tayin edildi.⁷⁸ Bu azil ve atama üzerine Vilâyât-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Kiği Şubesi Reisi Mehmed Nureddin, Belediye Reisi Hüseyin Hüsnü, eşraftan Mehmed Şükrü ve Mustafa, Kiği halkı adına 23 Nisan 1919'da

⁶⁹ Yonca Özege, Emine Gümüşsoy, "Erzurum Vilayet Salnameleri'ne Göre Kiği Kazası ve Eğitim (1870-1900)", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, VII/2 (Haziran 2021), s. 14-15.

⁷⁰ BOA. DH. ŞFR. 578/51. Mülteciler gittikleri bölgelerde çok büyük zorluklarla karşılaştılar. Özellikle işlerini teminde karşılaştıkları durumu sık sık İstanbul'a yazdılar. Erzurum'un Kiği Kazası'ndaki köylerinden Elazığ'ın Nazımiye Kazası'na hicret eden "Kemal" vesaire imzalarıyla çekilen ve kendilerinden ordu için zahire satın alınmamasını isteyen telgraf dikkate alınmıştı. (BOA. DH. İ. UM. 20/3, 1 Ekim 1918.)

⁷¹ BOA. BEO. 4509-338106.

⁷² BOA. DH. UMVM. 153/47.

⁷³ BCA. 66-25-4; 66-27-7; BOA. DH. ŞFR. 86/81.

⁷⁴ BOA. DH. İ. UM. 20/12.

⁷⁵ BOA. DH. ŞFR. 633/20.

⁷⁶ BOA. DH. ŞFR. 95/96; DH. ŞFR. 611/117.

⁷⁷ BOA. DH. ŞFR. 98/3.

⁷⁸ 7 Nisan 1919. BOA. DH. ŞFR. 624/101.

Padişaha hitaben çektikleri telgrafta, harp sebebiyle maruz kaldıkları zorluklardan kurtulmak için Kaymakam Ekrem Bey'in bütün güçlüklerle rağmen geceli gündüzlü çalışıp hayli zayıf ve aciz halkı ölümden kurtararak yaşelerini temin edip asayişini sağladığını, zaman ve mekâna göre devlet ve millet için aldığı tedbirlerle halkın refahını sağladığını bu yüzden azlinden vazgeçilmesini talep ediyorlardı. Dahiliye Nezareti, bu yöndeki istekleri geri çevirerek, kaymakamın Derik'teki rüşvet davasından dolayı azledildiğini ve tekrar görevine iade edilemeyeceğini Saray'a bildirdi.⁷⁹ Bu gelişmeler üzerine Kiğı Kaymakamlığı'na 23 Mayıs 1919'da Germili Nahiyesi eski müdürü Ahmed Şükrü Efendi tayin edildi.⁸⁰

16 Kasım 1919'da Kiğı Müdafaa-i Hukuk Heyeti, Sivas Kongresi Riyaseti'ne hitaben gönderdikleri telgrafta, iki ay evvel Kiğı Kaymakamlığı'na gelen Süleymaniyeli zatın İstanbul'da kurulmuş olan Kürt Cemiyeti yöneticilerinden ve eski Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in mensuplarından olduğunu, Kürtlerle Türkler arasına tefrika çıkardığını ve Kürtlerin bağımsız olacakları propagandası yaptığını, bu yüzden kazanın asayişinin bozulduğunu bildirerek kaymakamın görevden alınmasını istediler. Erzurum'da kolordu komutanı olan Kâzım (Karabekir) Paşa'ya Şarkikarahisar, Erzincan, Refahiye ve Dersim yönetimleri hakkında da bu tür şikâyetler geliyordu.⁸¹

Kaymakam Şükrü Efendi 1920 Ocak ayında işten el çektirilince kaymakamlık vekâletine İlica Nahiyesi Müdürü Mahmud Bey'in tayini Erzurum Valisi Reşid Bey tarafından 11 Ocak 1920'de Dahiliye Nezareti'ne bildirildi.⁸² 16 Ocak'ta da Tirebolu Kaymakamı Ahmed Niyazi Bey Kiğı Kaymakamlığı'na asaleten atandı.⁸³ Altı ay sonra Erzurumlu Yüzbaşı Şahin Efendi kaymakamlık görevine getirilecekti. Kiğı Kaymakamlığı ve bölgedeki kaymakam değişikliklerine değinen *Albayrak* gazetesi 21 Haziran 1920'de "Musib Bir Tayin" başlıklı haberinde bölgedeki idari atamalarla ilgili şu dikkat çekici yazıyı yayınlıyordu:

"Aciz ve mesleksiz memurların idaresizlikleriyle memleketin pek büyük zararlara uğradığı gayr-i kabil-i inkâr ve uzun müddet vekillerle tedvir-i umurun mahzurları da aşikârdır. Beş aydan beri vekillere tevdi' edilen Kiğı Umur-ı İdaresi İstanbul'un müracaata müstenit tayinleriyle açılan boşluğu büsbütün imlâ' olunamayacak bir hâle koymuştu. İdraksiz mülkiye ve askeriye memurlarının lüzumsuz münakaşalarıyla da umur-ı devlet sekteden kurtulamıyordu. Halkın derdine acil ve kat'î deva bularak Ermeni canavarların bu havalide yaptığı tahribatı sürat-i mümkününe ile imar ve serbest mesai

⁷⁹ BOA. BEO. 4575/343087.

⁸⁰ BOA. BEO. 4576/343137.

⁸¹ Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, C. 1, Yayına Hazırlayan: Ziver Öktem, İstanbul: 2008, s. 417.

⁸² BOA. DH. ŞFR. 656/92.

⁸³ BOA. İ. DUİT. 48/108. Bu sırada vekâleti Süleyman Efendi adında birisinin yürüttüğü anlaşılmaktadır. (BOA. BEO. 4613/345915.)

engellerini kahr ve tedmîr etmek üzere memleketimizin en namuskâr evlâdından Yüzbaşı Şahin Efendi'nin Kiğı Kaymakam ve Mevki Kumandanlığı'na tayin olduğu istihbar kılınmıştır. İşi ehline tevdi etmekte gösterilen isabeti alkışlar ve Şahin Efendi'nin vazifesinde muvaffakiyet temenni ederiz.”⁸⁴

Kiğı ve çevresinin Millî Mücadele yıllarında dirayetli yöneticilere ihtiyacı vardı. Bir yandan gelen muhacirlerin ihtiyaçlarının görülerek yerleştirilmesi, uygun mekânların temini, diğer yandan eşkıyalık hareketlerinden dolayı asayişin temini gayretli kaymakamlar istiyordu.⁸⁵ Askeri bir görevlinin Kiğı Kaymakamlığı ile birlikte mevki komutanlığına getirilmesi bölgede asayiş açısından bazı problemlerin olduğunu da gösteriyordu. Bu dönemde Dersim Kürtlerinden bazılarının Kiğı, Tercan ve Kuruçay kazaları köylerine saldırıp evleri yağmaladıkları, yaktıkları ve ahalinin hayvanlarını gasp ettikleri görülüyordu. Dahiliye Nezareti'nin ve ona bağlı Erzincan Mutasarrıflığı'nın bu olayların önüne geçecek jandarma kuvveti yoktu. 1919 yılı Haziran ayında Bitlis bölgesi askeri idare açısından 15. Kolordu mıntikasına bağlandı. Aslında 15. Kolordu'nun buralardaki asayişini sağlayacak kuvveti de yoktu. Kâzım (Karabekir) Paşa bölgeye 33. Alay'ın 3. Taburunu iki top ile gönderdi.⁸⁶ Bu kuvvetin Bitlis, Erzincan ve Kiğı çevresinde asayişini sağlaması imkânsızdı. Bu sebeple dönem boyunca hırsızlık ve gasp olayları bölgede hiç eksik olmayacaktı.

Bu hırsızlık ve gasp olaylarının akisleri İstanbul'dan duyulacaktı. İstanbul'da Kasımpaşa Hamal Cemiyeti, harp esnasında perişan duruma düşmüş olan hemşerileri olan Kiğı'nın bazı köylerinin ahalisine verilmek üzere bin lira göndermiş, ancak parayı götüren mutemetler Pülümür Kazası'nın Markizan Köyü'nde soyulmuşlardı. Jandarma gerekli tahkikatı ve takibatı yaptıysa da bundan bir sonuç alınamamıştı. Cemiyet, Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek paranın bulunması için yardım isteyecekti.⁸⁷ Aynı cemiyetin Kiğılı Kâtibi İsmail Hakkı Efendi, 11 Şubat 1920'de Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne gönderdiği bir arzuhalde, Kiğı Kazası'nın nahiyelerinden, muhtaç ve fakirlere dağıtılmak üzere zahire toplayan ve topladıkları zahireleri halka dağıtmayan Zenbilzade Mustafa Efendi, jandarma Said, Ceza Reisi Recep ve bazı kimselerin yaptıkları mezalime son verilmesini ve bunlar hakkında gerekli muamelenin yapılmasını istiyordu.⁸⁸

⁸⁴ Albayrak, 21 Haziran 1336/1920, Sayı: 97.

⁸⁵ Bölgedeki idareciler bazen de halkın yersiz şikâyet ve istekleriyle uğraşmak zorunda kalıyorlardı. Kiğı Kazası'na tabi Kadıköy ve Cebirköy'ün Rus işgali esnasında tamamen tahrip olan su kanallarının hükümetçe inşası isteğine dair nezaret odacılarından Kadıköy karyeli Osman Kemal Ağa tarafından verilen 4 Mayıs tarihli arzuhalde, kaymakamın durumla ilgilenmesi talebi vardı. Kiğı Jandarma Bölük Komutanı durumu yerinde incelemiş ve böyle bir şey olmadığı, Osman Ağa'nın kendi arazisine su yolu açtırmak istediği ortaya çıkmıştı. 22 Haziran 1919. (BOA. DH. İ. UM. 20 /12.)

⁸⁶ BOA. DH. ŞFR. 103/14; Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, s. 416.

⁸⁷ BOA. DH. İ. UM. EK. 52/4.

⁸⁸ BOA. DH. EUM. AYŞ. 34/46.

Kiğililerin İstanbul'daki sesi olan Kasımpaşa Hamallar Cemiyeti 1920 yılının Ocak ayında da Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek, kazalarına tabi köylerin ahalisinden İbişoğlu Hasan ve arkadaşlarının yaptıkları zulüm hakkındaki şikâyetlerin incelenerek neticesinin bildirilmesini istemişlerdi.⁸⁹

Bölgedeki asayişsizliğin sebeplerinden biri de güvenliği sağlayabilecek ve baskınlara karşılık verebilecek silahlı milis kuvvetlerinin Batı Cephesi'ne sevk edilmiş olmalarıydı. Bu sebeple Kiği ve çevresindeki asayiş olayları Millî Mücadele'nin sonuna kadar devam edecekti.

7. Kiği Milis Kuvvetleri

Birinci Dünya Savaşı'nda aşiretlerden ve bölge halkından oluşan milis kuvvetleri, Ruslara karşı bölgenin savunmasında önemli rol oynadılar. Genellikle kurulduğu yerin adıyla milis alayı, milis taburu, gönüllü müfreze gibi isimlerle adlandırılan bu teşkilatlanmalar, ilgili nizamî birlik içinde alay, tabur, bölük olarak yer aldılar. Bu teşkilatlanmanın ortaya çıkmasının ana sebebi, Rus ilerleyişi ve Ermeni çetelerinin saldırıdır.

18 Şubat 1916'da Erzurum'un düşmesini müteakip Ruslar batıya doğru ilerlemeye başlamışlar, bu durumu fırsat bilen Kiği, Palu ve Muş yöresindeki Ermeni çeteleri, Müslüman köylerine saldırarak sıkıştıklarında Rus kuvvetlerine katılmışlardır. Bunlara karşı Çapakçur Müfrezesi, mevcudu 3.000'i bulan Ali Bey ve Osman Bey müfrezeleri savunmada önemli görevler ifa etmişlerdir. 1916 ve 1917 yıllarında savunmada büyük fedakârlıklar sergileyenlerin başında Kiği eşrafından Musrumlu Kahraman Sabri Bey geliyordu. Kendisi topladığı milis kuvvetlerle Rus kuvvetlerine darbeler vurmuş ve başarılarından dolayı Harbiye Nazırı Enver Paşa, II. Ordu Komutanı Ahmed İzzet Paşa ve diğer komutanların takdirlerini kazanmıştı. Yine Kiği eşrafından Ekrek Nahiyesi Müdürü Zeynelzâde Mustafa Efendi, Karerli Küçük Ağa, Çan Nahiyesi Müdürü Osman Bey milis teşkilatlanmaların önemli isimlerindendi.⁹⁰ Maskan köyünden Yusuf oğlu Kutu/Koto (?) Mustafa etrafına topladığı gönüllülerle Müstakil Maskan Milis Bölüğü'nü oluşturmuştu. Müstakil Maskan Milis Bölüğü'ndeki gönüllülerin hemen hemen tamamı Millî Mücadele sırasında kurulacak olan Kuvâ-yı Milliye taburlarında da görev almışlardı. Bölgede düzenli birlikler içinde yer alan Kiğili ihtiyat zabitlerinden biri de Hüseyin Avni (Ulaş) Bey idi.⁹¹ Yine Kiğili Mehmed Ağa da bölgede dikkat çeken isimlerdendi. Suriye Valisi Tahsin Bey, 21 Nisan 1917'de Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, Kiği Muharebesi'nde hizmeti görülen Kiğili Mehmed Ağa ile arkadaşlarının mükafatlandırılmasını talep etmiş, bu talep Talat Paşa tarafından kabul edilmiş, Mehmed Ağa'ya elli, arkadaşlarına da onar lira verilmiştir.⁹²

⁸⁹ BOA. DH. EUM. AYŞ. 75/3.

⁹⁰ Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 123, 153.

⁹¹ Ercan Çağlayan, "Kiği'dan Bir Portre: Hüseyin Avni Ulaş (1887-1948)", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (Ocak 2015), s. 12.

⁹² BOA. DH. KMS. 44/46.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Doğu Anadolu bölgesinde yeniden teşkilatlanma hız kazanmış, bu teşkilatlanma ve mücadele içinde Kiğı eşrafı ve halkı büyük bir fedakârlıkla vatan savunmasında yer almıştır. Bir taraftan, Erzurum ve Sivas Kongreleri ve buna bağlı millî teşkilatlanmalar, diğer taraftan da Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, milis gönüllü birliklerle Kiğılılar fiilen mücadele içinde olmuşlardır. Hem bölgede asayişe destek vermek hem de Batı Cephesi'ne yardımcı olmak amacıyla Kiğı'da üç Kuvâ-yı Milliye Taburu kurulmuştur.

Kiğı Kuvâ-yı Milliye Birinci Taburu, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Ağustos 1920 tarihli emriyle Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi tarafından 12 Ağustos 1920'de oluşturulmuştur. Beş yüzü geçkin gönüllünün oluşturduğu Birinci Kuvâ-yı Milliye Taburu'nun teşekkülünde aynı zamanda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden olan Zeynelzâde Mustafa Efendi öncülük etmiş, taburun komutanlığını yapmıştır. Taburun kuruluş gerekçesi "vatanı korumak yüce amacı" olmakla birlikte, Dersim'deki bazı isyancının veya eşkıyanın Kiğı'ya yönelik taarruzunu önlemektir. Kiğı Askerlik Şubesi Başkanlığı emrinde hareket eden Birinci Kuvâ-yı Milliye Taburu, bölük olarak teşkilatlanmıştır.

Çan Milis Taburu olarak da adlandırılan Kiğı Kuvâ-yı Milliye İkinci Taburu, 1920 yılında Çan Nahiyesi Müdürü Osman (Faik) Bey tarafından kurulmuş ve idare edilmiştir. Dört bölüklü olan taburun Üçüncü Bölük Komutanı Uzunhan Köylü Hacı Derviş Efendi'nin oğlu Mahmud Efendi, Dördüncü Bölük Komutanı Ahmed Ağa oğlu Osman idi. Kiğı Kuvâ-yı Milliye Üçüncü Taburu'nun komutanı Hacı Dede idi ve tabur muhtemelen üç bölüklüydü.

Kiğı'da ilk müdafaa-i hukuk teşkilatını kuran ve reisliğini yapan Müftü Müderris Hacı Mehmed Efendi'dir. Hacı Mehmed Efendi milis kuvvetlere silah, araç-gereç ve mühimmat temini ve mahallin korunması ve savunulması gibi yardımlarda ve meşakkat gerektiren ciddi ve önemli hizmetlerde bulunmuştur.⁹³

Millî Mücadele içerisinde, hizmetlerinden dolayı Kiğılı Süleyman Necati, Hüseyin Avni (Ulaş), Zeynelzâde Mustafa Efendi, Sait (Yazıcıoğlu), Şakir (Pilten), Mithat (Turanlı), Yusuf Ziya (Değnekçi), Müftü İbrahim Hakkı, M. Dursun (Yiğitbaş), Hacı Dede Yazıcı ve Süleyman (Köymen) isimlerini sayabiliriz.⁹⁴

Görüldüğü üzere Kiğı hem Birinci Dünya Savaşı yıllarında hem de Millî Mücadele boyunca oluşturduğu milis kuvvetler ve kurduğu müdafaa-i hukuk cemiyeti ile bölgenin Osmanlı Devleti sınırları içinde kalmasına ve asayişin sağlanmasına büyük fedakârlıklarla destek olmuştur.

⁹³ Nuri Köstüklü, "Kiğı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne Ait Bazı Belgeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIX/87 (2013), s. 141-198.

⁹⁴ M. Sadık Yiğitbaş, *Kiğı*, İstanbul: Cemal Azmi Matbaası, 1950, s. 75.

8. İşgaller ve Zaferler Karşısında Kiğı, Genç ve Kulp

Kiğı'da Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin bir şubesinin açılması teşebbüsleri Doğu Anadolu'da kurulması planlanan bir Ermenistan ile ilgiliydi. Cemiyet kurucuları bu tehlike karşısında düşüncelerini hükûmete gönderdikleri telgraflarla dile getirdiler. Kiğı'dan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 5 Nisan 1919 tarihli Kiğı Belediye Reisi ve esnaftan yirmi üç imzalı telgrafta, nüfusça %3 nispetinde olmayan Ermeni unsurunun, kadim vatanlarını Ermenistan'a katmak hakkında teşebbüste buldukları haberinin bütün ahaliyi üzdüğü ve günün siyasetine aykırı olan bu hali tam bir nefretle reddettikleri, asırlardan beri Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası oldukları, ilelebet aynı hükûmetin tabiiyetinde kalmak azminde buldukları, haklarının muhafazasının ancak ıstıraplarını teskin edebileceği belirtiliyordu.⁹⁵

Yunan askerlerinin 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgalleri Kiğılılar üzerinde etkili olmuş, 16 Haziran 1919'da Sadarete ve Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne gönderdikleri, Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Kiğı Şubesi Reisi Mehmed Hayri, Belediye Reisi ve Cemiyet Azası Hüseyin Hüsnü, Cemiyet Azası Mustafa Fehmi, Aza Kahraman Sabri, Aza Mehmet Şakir, eşraftan Mehmet Necati, Mehmed Murad, Mehmet Emin, Osman Faik imzalı telgrafta, vatanın önemli parçalarından bulunan ve geçmişle ve eserleriyle bir Türk memleketi olduğu sabit olan İzmir Vilayeti'ne Yunanlılar tarafından asker çıkarılarak zapt edilmesinin Kiğılıları üzdüğü, kabil olan her türlü fedakârlığı yapacaklarının İtilaf devletleri temsilcilerine tebliğ edilmesi istirham olunuyordu.⁹⁶

Yunan işgal hareketini ve yaptıkları vahşilikleri yakından takip eden Kiğılılar, Sakarya Savaşı'nın devam ettiği günlerde Kiğı'da büyü bir miting yaparak, Yunanlıların hakkı ayaklar altına alan tecavüzlerinden dolayı duydukları heyecanı ve üzüntüyü dile getirdiler. TBMM Riyaseti'ne gönderdikleri 26 Ağustos 1921 tarihli telgrafta, kahramanca harekâtı tebrik ile başarı temennilerini tekrar ettiler ve kendilerinin de ahd ve Misâk-ı Millî uğrunda mallarıyla ve canlarıyla her türlü fedakârlığa amade bulduklarını bildirdiler.⁹⁷ Sakarya Zaferi üzerine 14 Eylül 1921'de TBMM Riyaseti'ne ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne Kiğı Belediye Reisi Tevfik Bey tarafından gönderilen telgrafta, zaferden duyulan sevinç ve tebrik duyguları edebi bir lisanla dile getirildi.⁹⁸

Yine Sakarya Savaşı günlerinde, 22 Ağustos 1921'de TBMM Riyaseti'ne Genç'ten gönderilen, ahali namına Belediyesi Reisi Mehmed, Müftü İlyas, ulemadan Molla Mehmed, şeyhlerden Şeyh Eyüp, Şeyh Abdullah, ulemadan Ali imzalı telgrafta, halkın bütün tabakalarından oluşan büyük bir kalabalığın Genç Hükûmet Konağı önünde

⁹⁵ BOA. DH. ŞFR. 625/71.

⁹⁶ Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri" *Bellekten*, XXXIII/136, s. 556-558.

⁹⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 8 Eylül 1921, No: 286; Açıksöz, 8 Eylül 1921, No: 278.

⁹⁸ Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Kataloğu (İSH.), K: 1176, G: 107, B: 2.

toplanarak bir miting yaptıkları ve orduya dua ettikleri bildirdiler.⁹⁹ Sakarya Zaferi üzerine Kulp ahali de toplanarak, millî istiklal uğrunda büyük bir azim ve iman ile cihatta bulunan ordunun muzafferiyeti münasebetiyle, kahraman ordunun saadetine dua ederek her türlü fedakârlığı yapacaklarını kararlaştırmışlardı.¹⁰⁰

Bu telgraflar Millî Mücadele boyunca Bingöl ve çevresinin millî harekete, Batı Cephesi'ndeki gelişmelere kayıtsız kalmadığını, gelişmeleri yakından takip ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

9. Sonuç

Doğu Anadolu Bölgesinin idari bakımdan çok değişkenlik gösteren vilayetlerinden biri olan Bingöl, Millî Mücadele yıllarında Genç ve Kiğı etrafında mülki yapılanma göstermiştir. Savaştan önce çevresindeki yerleşim yerlerine göre iyi sayılabilecek sosyal ve iktisadi duruma sahip olan bu iki merkez, harbin bütün acılarını yakından yaşamıştır. Göç ve işgalcilerin nüfusun eksilmesi politikaları bölgede uzun yıllar tamir edilemeyecek yaralar açmış, nüfusun %50'ye yakın oranda kayıp vermesi neticesini doğurmuştur. İşgalden kurtarılan bu iki merkezde idari yapılanma ve göçten dönenlerin yeniden iskânı sorunları Millî Mücadele dönemi boyunca en önemli problemlerdir. Yoksulluk, açlık ve idaresizlik dönem için maalesef uygun tanımlar olmuştur. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Bingöl ve çevresinde kurulan milis birliklerle hem asayiş sağlanmaya çalışılmış hem de Batı Cephesi'nde devam eden mücadelelere destek sağlanmıştır. TBMM'de görev yapan milletvekilleri de millî konulardaki hassasiyetleri ile dikkat çemişlerdir. Batı Anadolu'daki Yunan işgallerine de sessiz kalmayan bölge halkı gerçekleştirdiği mitingler ve İstanbul'daki çeşitli makamlara gönderdikleri telgraflarla tepkilerini ortaya koymuşlar, üzerlerine düşecek görevi yerine getirmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir.

Kiğı, Genç, Çapakçur ve Kulp halkı hem Birinci Dünya Savaşı hem de Millî Mücadele sırasında Osmanlı Devleti idaresinde, yabancı işgalinden uzak, millî sınırlar dahilinde birlik içinde yaşamak için büyük sıkıntılar çekmiş, fedakârlıklarda bulunmuştur. Bitlis Vilayet'i delegeleri içinde Genç delegeleri, Kiğı'dan da iki delege (Mirüveyszade Kahraman Sabri (Yazıcı), Yazıcızade Mehmed Said Bey Erzurum Kongresi'ne katılarak alınan kararların bölgelerinde uygulanmasını sağlamışlardır.

⁹⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 7 Eylül 1921, No: 285.

¹⁰⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 23 Eylül 1921, No: 301.

Kaynaklar / References

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.)

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA. BEO. (Babıali Evrak Odası Evrakı)

BOA. DH. EUM. 2. Şb. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye İkinci Şube)

BOA. DH. EUM. AYŞ. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı)

BOA. DH. EUM. KLU. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalemi Umumi)

BOA. DH. HMŞ. (Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Evrakı)

BOA. DH. İ. UM. (Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı)

BOA. DH. KMS. (Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı)

BOA. DH. MB. HPS. (Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı)

BOA. DH. ŞFR. (Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı)

BOA. DH. UMVM. (Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilâyât Müdürlüğü Evrakı)

BOA. İ. DH. (İrade Dahiliye)

BOA. İ. DUİT. (İrade Dosya Usulü)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE)

İSH. (İstiklal Harbi Kataloğu)

Sürelî Yayınlar

Açıksöz

Hâkimiyet-i Milliye

TBMM Zabıt Cerideleri

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akbulut, Yılmaz. *Bingöl Tarihi*, Ankara: Kültür Bak. Yay., 1995.

Akçora, Ergün Öz, Kaya, Mehmet. "Bingöl ve Bitlis'in Birinci Dünya Harbindeki Yeri ve Önemi", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, II/1 (Ocak 2015), s. 9-28.

Atan, Fırat. "Osmanlı Devleti İdari Yapılanmasında Genç Sancağı (XVI.-XIX. Yüzyıl)", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl: 2020.

Ayış, Mehmet Şirin. "Bingöl Halidî Şeyhlerinin Osmanlı Rus Savaşı İle Birinci Dünya Savaşı'nda Gösterdikleri Yararlılıklar", *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi*, V/1 (Güz 2018), s. 29-49.

- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I, Ankara: Hüsnütabiat Matbaası, 1929.
- Baykal, Bekir Sıtkı. "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri" *Bellekten*, XXXIII/136, s. 517-575.
- Buyankara, Mahmut. "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze, Bingöl'de Eğitim Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış (Sorunlar Ve Öneriler)", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, I/2 (Ocak 2015), s. 81-98.
- Cumhuriyet'in 50. Yılında Bingöl*, 1973 İl Yıllığı, Ankara: 1973.
- Çağlayan, Ercan. "Bingöl (Çapakçur) Ve Çevresinde Ermeni - Müslüman İlişkileri (1856-1914)", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: 2008.
- Çağlayan, Ercan. "Kiği'dan Bir Portre: Hüseyin Avni Ulaş (1887-1948)", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, I/2 (Ocak 2015), s. 9-18.
- Çapak, Halis. "Birinci Dünya Savaşı'nda: Çapakçur-Oğnut Savaşları", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2014, C. 1, S. 1, s. 43-50.
- Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi*, c. I, Ankara: 1994.
- Gençoğlu, Mustafa. "Erzurum Vilayeti Maârif Teftişleri (1910)", VIII/16, (Güz 2012), s. 33-60.
- İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri*, Yayıma Hazırlayan: Cihangir Gündoğdu, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2004.
- Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Karabekir, Kâzım. *İstiklal Harbimiz*, C. 1, Yayıma Hazırlayan: Ziver Öktem, İstanbul: 2008.
- Kaya, Mehmet. "Bingöl Vilayeti'nin Kurulması ve İdari Yapılandırılması", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/1 (Bahar 2011), s. 139-148.
- Konukçu, Enver. *Koroğlu'na Kadar Bingöl*, Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, 1987.
- Köstüklü, Nuri. "Kiği Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne Ait Bazı Belgeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIX/87, 2013, s. 141-198.
- Özege, Yonca, Gümüşsoy, Emine. "Erzurum Vilayet Salnameleri'ne Göre Kiği Kazası ve Eğitim (1870-1900)", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, VII/2 (Haziran 2021), s. 7-26.
- Sakin, Orhan. *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, İstanbul: Ekim Yayınları, 2008.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. "Erzurum Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlının Son Döneminde Kiği Kazası", *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, I/1, s. 21-40.
- Suna, Metin. "Bingöl'deki Eğitim Düzeyi", *II. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl: 25-27 Temmuz 2008, s. 735-780.
- TDV İslam Ansiklopedisi. Metin Tuncel. C. 6. İstanbul.
- Türk İstiklal Harbi, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, Kısım 2, C. II. Kafkas Cephesi, Ankara, 1978.

Yakut, Mehmet Emin, Ceylan, Mehmet Akif. "Bingöl İlinin İdari Coğrafyası", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, V/2 (2022), s. 381-405.

Yiğitbaş, M. Sadık. *Kiğı*, İstanbul: Cemal Azmi Matbaası, 1950.

Yazar Hakkında / About Author

Prof. Dr. Haluk SELVİ | Sakarya Üniversitesi |

hselvi[at]sakarya.edu.tr | ORCID: 0000-0003-3669-8378

1971 Yozgat/Sorgun doğumlu Haluk Selvi, 1992'de Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında yüksek lisansını, "Birinci TBMM'de Celaleddin Arif Bey" başlıklı tezi savunarak tamamlamıştır. 1998 yılında "Millî Mücadelede Erzurum (1918-1923)" başlıklı teziyle, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden doktor unvanını almıştır. 2005'te doçent, 2010 yılında profesör olmuştur. 1994-1998 yılları arasında Celal Bayar Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Selvi, 2002-2019 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevini yürütmüştür. 1999'dan bu yana Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesidir. 2016 yılında seçildiği Türk Tarih Kurumu Bilim Kurulu üyeliği halen devam etmektedir. Selvi'nin Millî Mücadele Tarihi ve Türk-Ermeni ilişkileri ile ilgili yayımlanmış bazı çalışmaları şunlardır: Millî Mücadelede Erzurum (Ankara 2000), Birinci Dünya Savaşı'ndan Lozan'a Ermeni Sorunu (Sakarya 2003). İşgal ve Protesto: İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (Sakarya 2006). Bir Ermeni Komitecinin İtirafı (İstanbul 2010). Ermeni Komitacıların Gizli Mektupları (İstanbul 2011). Millî Mücadelede İlk İşgaller İlk Direnişler (İstanbul 2009). Sultana Suikast (İstanbul 2013). Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (İstanbul 2015). Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Destek ve Tebrik Telgrafları (TBMM Yayınları, Anlara 2020). Bin Yıllık Maziden Geleceğe Bakış: Türk-Ermeni İlişkileri (Ankara 2023).

Prof. Dr. Haluk SELVİ | Sakarya University |

hselvi[at]sakarya.edu.tr | ORCID: 0000-0003-3669-8378

Haluk Selvi, was born in 1971 in Yozgat/Sorgun, graduated from the Department of History at Atatürk University, The Faculty of Arts and Sciences in 1992. He completed his master's degree in the History at the same university in 1994, defending the thesis titled "Djelaleddin Arif Bey At First TBMM". In 1998, he received his Ph.D from Atatürk University, Department of History with the thesis titled "Erzurum in the National Struggle (1918-1923)". He became an associate professor of history in 2005 and a professor in the same field in 2010. Between 1994 and 1998, he worked as an academic staff member at Celal Bayar University. He was the director of the Sakarya Üniversitesi Turks-Armenians Relations Research Center (SATAMER) between 2002 and 2019. He has been a faculty member of Sakarya University since 1999. Elected in 2016, he is still a member of the Scientific Board of the Turkish Historical Society. Some of Haluk Selvi's published works on the History of the National Struggle and Turkish-Armenian relations are as follows: Erzurum in the National Struggle (Ankara 2000), The Armenian Problem from the First World War to Lausanne (Sakarya 2003). Occupation and Protest: Telegrams of Protest against the Occupation of Izmir (Sakarya 2006). Confessions of an Armenian Comitant (İstanbul 2010). Secret Letters of Armenian Comitants (İstanbul 2011). First Occupations and First Resistance in the National Struggle (İstanbul 2009). Assassination of the Sultan (İstanbul 2013). Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (İstanbul 2015). History of the Republic of Türkiye with Questions (İstanbul 2015). Support and Greeting Telegrams Sent from Anatolia to the Grand National Assembly of Türkiye During the National Struggle (TBMM Publication, Ankara 2020). From a Thousand Years of History to the Future: Turkish-Armenian Relations (Ankara 2023).